

Bir İdea Olarak Komünizm, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 20,00 TL.

Ebru ALP*

Bir İdea Olarak Komünizm 2009'da Birbeck İnsani Bilimler Enstitüsü tarafından Londra'da düzenlenen, Alain Badiou'dan Slavoj Zizek'e kadar günümüzün birçok önemli düşünürünün katıldığı bir konferansın kitap haline getirilmesinden oluşmaktadır. Konferansta yürütülen tartışmaların çerçevesini Alain Badiou'nun ortaya attığı "komünizm ideası" fikri oluşturmuştur. Badiou'nun ortaya attığı bu kavramsallaştırma, komünizmi "komünist devlet" ve "komünist parti"nin ötesine geçecek bir biçimde "idea" olarak öne sürmeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla bu metinlerdeki tartışmalar belli bir zaman diliminde pratikte ortaya çıkan "siyasi hakikat"lerin ötesinde, komünizm fikri üzerinden yürütülmektedir. Elbette düşünürlerin kendilerini bu siyasi deneyimlerinden tamamiyle koparıp, serbestçe komünizm üzerine fikir yürütmelerini beklemek yanlış olacaktır. Fakat bu konuşmalar dizisinin amacı, halen düşün dünyasında devam eden önyargıları bir kenara bırakıp komünizmi yeniden tartışmaya açmaktır ve bu çabanın şimdiden anlamlı olduğu gözükmektedir.

Badiou'nun yürütülen bu tartışmada amacı, doğru hayatı "idea olmadan yaşamak" olarak tasarlayan çağdaş demokratik materyalizme karşı, idea mantığının işlevini göstermektir. Ona göre ideanın işlevlerinden biri, istisnayı bireylerin hayatına yansıtmak, kendi yakın çevremizi o müthiş istisnanın varlığına, "olay"ın ortaya çıkabileceğine ve hayatlarımızı "devlet"in çizdiği sınırlarla tasarlanmış bir biçimde yaşamak zorunda olmadığımıza ikna etmektir. Badiou'nun devletten anladığı şeyi burada biraz açmak gerekiyor. Ona göre devlet, olasılıkların olasılığını sınırlandıran sınırlamalar sistemidir. Badiou'nun önde gelen kavramlarından "olay" ise olasılıkların olasılığı seviyesinde olasılıksız gibi görünen şeyler için yolu döşer. Beden ve dillerin düzeninde bir kopuş yaratır. Mümkün olmayanın mümkün olanın içine zorla sokulduğu bu "olay", idea olmaksızın gerçekleşemez. Devlet'in gücünden sürekli çalınması yoluyla imkansızın gerçekleştirilmesi süreci sonsuz bir süreçtir. Bu diyalektiği sonsuzca yaratan idea, Badiou'ya göre Platon'dan beri komünizmdir.

Konuşmacılardan Peter Hallward da Badiou'ya benzer şekilde komünizmi idea olarak öne çıkarmanın yararlarından bahsediyor. Birincisi, bu komünizmin basitçe anti-kapitalizm olarak algılanmasını engeller. İkincisi, mevcut olan komünizm mirasından bağımsız bir biçimde özgürce ve kayıtsızca fikir yürütmeye yaramaktadır.

---

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul.

Slavoj Zizek ise, Badiou'nun bu kavramsallaştırmasını, komünizmi Kantçı bir biçimde “düzenleyici idea” olarak okumama ve “etik bir sosyalizm” hayaletini uyandırmama konusunda bizi uyarmaktadır. Zizek'e göre bunun yerine komünizm ihtiyacını doğuran toplumsal karşıtlıklara somut bir atıfta bulunmak ve karşıtlıklara tepki veren bir hareket olarak komünizmi öne sürmek gereklidir. Terry Eagleton da benzer bir noktaya parmak basmaktadır. Komünizm idea'sı çok eskilere kadar uzansa bile, komünizmin gerektireceği maddi koşullarda ısrar eden Marksizm, görece yeni ve orijinal bir komünizm anlayışıdır. Sorun sadece özgürlük, eşitlik, adalet hayallerini yeniden kurmak değil, bunları gerçekleştirme olanağının maddi koşulları sağlamayı gerektirdiğini kabul etmektir. Yani zor olan hem komünist hem de materyalist olmaktır.

Michael Hardt ise A.Negri ile *İmparatorluk ve Çokluk*'ta öne sürdükleri gibi kapitalist gelişmenin bugünkü aşamasında, kapitalist üretimde duyguların, sosyal ilişkilerin hayat biçimlerinin ve bilginin üretiminde ortaklığın merkezi hal almasıyla, komünist projenin koşullarının ve silahlarının ortaya çıktığını iddia ediyor. Böylece *Manifesto*'da olduğu gibi sermayenin kendi mezar kazıcılarını yarattığı ilan ediyor.

Susan Buck-Morss konuşmasında, solun büyük bölümünün benimsediği bu teleojik anlayışı, Walter Benjamin'in “Tarih Kavramı Üzerine” metnini öne çıkararak, dünya tarihinin kaçınılmaz bir biçimde Hegelci ilerleme diyalektiği içinde aşkınlığa ulaşacağı yönündeki iyimser senaryonun artık son bulduğunu iddia ederek eleştirmekte ve Badiou'nun “olay” olarak kavramsallaştırdığı tarihsel kopuş anını teolojik kurtuluş anı olarak öne çıkarmaktadır.

Zizek de, Hardt gibi iyimser bir biçimde olmasa da, komünist ideaya pratikte aciliyet gerektiren maddi koşulların varlığına dikkat çekmektedir. Kapitalizmin yaşadığımız çağda dört önemli tarihsel karşıtlıklar ortaya çıkarmıştır. Birincisi ekolojik felaket tehdidi, ikincisi özel mülkiyet kavramının entelektüel mülkiyet için uygunsuzluğu, yeni teknolojik-bilimsel gelişmelerin sosyo-etik sonuçları ve son olarak yeni duvarların örüldüğü gecekondular mahalleridir. Fakat Zizek'e göre bu karşıtlıkların ortadan kaldırılmasını amaçlayan komünist hareket “kendiliğinden” oluşmaz. Bu hareket “siyasi gönüllülük”, “insanlara güven”, “disipline edici terör” ve “katı eşitlikçi adalet” olmak üzere dört temel kavrama dayanmalıdır. Ve Zizek'e göre verilen mücadele “baştan başlamalıdır”. Devrimci süreç aşamalı bir süreç değildir, tekrar tekrar baştan başlanan bir harekettir. O nedenle şimdi yapmamız gereken 1917'den 1989'a kadar sürmüş devrimci dönemin temellerini üzerine çıkmak değil, başlangıç noktasına tekrar dönüp, farklı bir yol izlemektir. Bu konferansta yapılmak istenen de izlenecek farklı yol üzerine düşünmek, komünizm ideasını yeniden tartışmak ve yeni bir okuma ile harekete baştan başlamaktır.

Kitapta, Antonio Negri'nin bu amaca yönelik olarak komünizm kavramını ele aldığı konuşması yer alıyor. Konuşmanın temel ilgisi, komünist olmak ne demek, komünist etik nedir gibi sorulara yönelmiştir. Kısaca Negri'ye göre komünist etik, devlete karşı mücadele, ortak militanlık ve direniş ve örgütlenmede ortak varoluşun yeni biçimlerini geliştirmektir. Komünist olmak ise sermayenin sömürsünün, devlete tabiyetin ortadan kaldırıldığı yeni bir dünya inşa etmektir.

Jean-Luc Nancy de, Negri gibi kavramı açıklamak amacıyla komünizm kelimesinin kökensel anlamından yola çıkarak mülkiyet, ortaklık, cemaat, cemiyet ve birey gibi kavramları ele almıştır.

Konferansta yer alan iki düşünür komünizm kavramının felsefe ile bağlantısı üzerinde durmuştur. Alessandro Russo, konuşmasında Kültür Devrimi ile yalnızca Çin'de değil, evrensel anlamda siyaset ile parti-devleti arasındaki ilişkinin kopması ile "komünizm" kavramının modern episteme içindeki anlamının değiştiğini, tekil bir siyasal düşüncenin ismi olmaktan ziyade, farklı sekansların atıfta bulunduğu bir siyasal kültürün parçası olduğu ve siyaset ve felsefe alanında bir isim olmak üzere ikiye bölündüğünü iddia etmektedir. Felsefe alanında bir idea olarak varlığının sürdüğünü ve felsefenin eşitlik kavramının öncülüğünü yapan siyasi kaygıdan vazgeçemeyeceğini bu konferansta görmekte olduğumuzu vurguluyor. Alberto Toscano ise komünizm fikrinin doğuşu sırasında felsefeye karşı aldığı tavır nedeniyle felsefe ile komünizm arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmektir. Toscana'ya göre komünizm hem felsefeden hem felsefeye karşı gelişmiştir. Amacı bu ikili hareketi yeniden düşünmektir.

Bruno Bosteels, yazısında Marx ve Lenin'den başlayarak Badiou, Rancière, Negri ve Garcia Linea'da çağdaş solculuğun kökenlerini ve farklılıklarını analiz etmektedir.

Costas Douzinas ise konuşmasında insan hakları ve komünizm arasındaki ilişkiden bahsediyor. Her ne kadar liberalizm insan haklarını kucaklasa da, günümüzde ancak hakları komünizm ideası koruyabilir. Çünkü adaletsizliğe karşı çıkma hakkını en yüce eylem olarak gören komünizm, hakları bireysel yetki ve mülkiyet olmaktan çıkarıp, herkesin hak ettiği şeyi her bir kişiye eşit olarak vermek anlamında "hak içinde varolma" anlayışına dönüştürebilir.

Gianni Vattimo, komünizmin fiili duruma ayak uydurabilmek ve sahici bir gerçeklik kazanmak istiyorsa, kuramsal anlamda "zayıf olmalıdır." Devrimi, iktidarı ele geçirmek olarak düşünmek yararsızdır, çünkü kapitalizmin bunun karşısındaki gücü muazzamdır. O nedenle komünizm parlamento ile sokakların işbirliği halinde olduğu yeni muhalif bir siyasal eylem biçimi yaratmalıdır.

Jacques Rancière ise, bu özgür dünyanın yaratılması için gerekli olan şeyin, “üretici güçlerin devlet tarafından ele geçirilmesi ve komünist bir elit tarafından yönetilmesi olarak komünizm” yerine, kadın ve erkeklerin özgür birliğiyle yaratılan ortak alanın özerk olarak genişlediği, zekaların birliği ve eşitliği ilkesinin vurgulandığı ve kendi kendini aşma sürecinin sınırsız olduğu bir komünizm olduğunu belirtiyor. Bu özgürleşme idealinin “demokrasi” mi yoksa “komünizm” olarak tanımlamak konusunda çekinceli olsa da, “komünizm” kelimesi mevcut siyasi hakikatinden farklı olarak tanımlanırsa halen geçerlidir.

Konferansta yer alan düşünürlerden büyük bir kısmı komünizm ideasının yeniden canlandırılmasının kendileri için bir görev olduğu kanısını paylaşıyor da, konuşmacılardan Judith Balso bu konuda farklılık göstermektedir. Balso, 1990’da yapılan bir konferansta Antonine Vitez’in ileri sürdüğü komünizm ideasının çöküşü tezini halen üzücü ama mantıklı bulmaktadır. Vitez’e göre idealar ancak maddi tezahürlerinde var olurlar. Eğer maddi tezahür hasar aldıysa idea da yara alır. Dolayısıyla komünizm son aşamasındadır. Balso’nun bu teze halen destek vermesi iki açıdan ilginç gözükmektedir: Hem iddianın komünizmin mevcut halinin kriz halinde olduğu 1990 yılında yapılan bir konferansta yer alması hem de bu konuşmadan 21 yıl sonra, 90’dan beri düşün dünyasına hakim olan bu anlayışı değiştirmek üzere toplanmış bir konferansta bu iddiayı yeniden dillendirmesi açısından. Gene de birkaç çekinceli yaklaşım dışında kitapta metinleri yer alan düşünürlerin neredeyse hepsi komünizm kavramının, bütün post-modern totaliterlik suçlamalarına karşın, daha özgür, daha eşit ve adil bir dünya yaratmak için yeniden ciddiyetle ele alınması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Postmodern düşüncenin etkisini devam ettirdiği ve komünizm kelimesinin neredeyse tedavülden kalktığı bir dönemde kavramı tartışmaya açarak önemli ve özgün bir adım atılmıştır. Komünizm kavramının halen radikal özgürleşme projelerinin ortak adı olduğunun sol kanat önemli felsefeciler tarafından ilanı kitabı dikkat çekici kılmaktadır. Bu kitabın, ayrıca Batı’da yürütülen bu tartışmayı Türkiye’ye ulaştırması, onu felsefe ve siyaset bilimi ile ilgilenen okurlar tarafından okunmaya değer kılmaktadır. Özellikle Türkiye’deki hakim siyasi kültürün komünizm kavramı ile ilgili önyargıları ve alternatif politikaları tahayyül etmeyi imkansız kılması, Badiou’nun deyişle “idea”dan yoksun bırakması nedeniyle, bu kitap yeni bir tartışma alanı açması bakımından yararlı olmuştur.